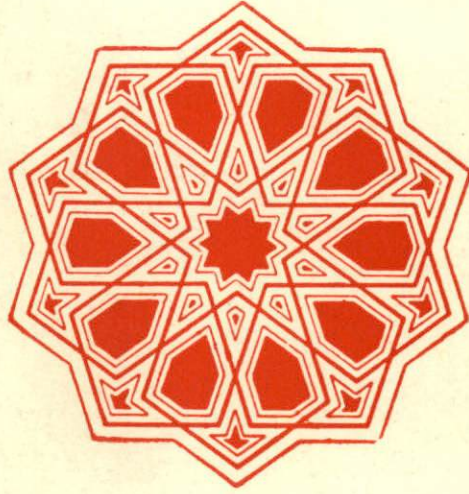

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1960

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1961

Sükrü Polat Bağcı

Yıl: 1960

Cilt: VIII

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
YILDA BİR ÇIKARILIR

1960

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1961

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u> <u>No.</u>
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN : <i>Türkiyede Batılama Hareketi</i>	1
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN : <i>L'Occidentalisme En Turquie</i>	9
Prof. Dr. Kâmiran BİRAND : <i>Din Kavramının İncelenmesi Hakkında</i>	15
Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY : <i>Hız. Muhammedin Soyu, Çocukluğu ve Gençliği</i>	19
Doç. Dr. Cavit SUNAR : <i>Bergson'da Zekâ Ve Sezgi (Intuition)</i>	39
Doç. Dr. Mehmet TAPLAMA- CIOĞLU : <i>Din Sosyolojisinin Yeri Ve Tartışma Konusu</i> <i>Olan Mes'eleleri</i>	45
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN : <i>Din Fenomenolojisi</i>	51
Doç. Dr. Hüseyin YURDAYDIN : <i>Tabib Ramazân'ın Yeni Bir Eseri</i>	55
Şükrü AKKAYA : <i>Din Buhranı Ve "İslâm Fikir Dünyası" Adlı</i> <i>Bir Eser</i>	61
Nafiz DANIŞMAN : <i>İslâmî Mücadelenin İç Şekli</i>	71
Osman KESKİOĞLU : <i>Kur'an Tercümesi Hakkında İki Fakihin Yaz-</i> <i>dıkları</i>	89
Neda ARMANER : <i>Din Eğitim Ve Öğretimi Üzerinde Didaktik</i> <i>Araştırmalar</i>	95
Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU : <i>İslâm'da Tasavvuf</i>	99
Dr. Hikmet TANYU : <i>Türkiye'de Dinler Tarihi'nin Tarihçesi</i>	109
Dr. Bahriye ÜÇOK : <i>Delhi Müslüman - Türk Sultanlığının Kuru-</i> <i>luşu Ve Sultan Raziye'nin Saltanatı</i>	125
Farid JABRE : <i>Plotin'in Vecd'i Ve Gazzalî'nin Fenâ'sı.</i> <i>Çeviren : İbrahim Agâh Çubukçu</i>	135
Taha HÜSEYİN : <i>Kuran'ı Kerimde Üçüncü Şahıs Zamirinin İşa-</i> <i>ret Zamiri olarak Kullanılışı.</i> <i>Çeviren : Mehmed Hatiboğlu</i>	149
Dr. Talât KOÇYİĞİT : <i>Ebu'l-Hasan El-Eş'arî Ve Bir Risalesi</i>	165
<i>Kitap Tenkitleri :</i>	
Osman KESKİOĞLU : <i>Gelibolulu Mustafa Âli, Mevâ'idü'n-Nefais</i> <i>fi Kavâ'idü'l-Mecalis</i>	175
Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU : <i>Dr. Farid Jabre, La Nation De La Ma'rifa</i> <i>Chez Ghazali</i>	177
Prof. Dr. Tahsin BANGUOĞLU : <i>Arapça Metinlerin Transkripsiyonu Üzerine</i> ...	179

BİBLİYOGRAFYA

Gelibolulu MUSTAFA ÂLİ, *Mevâ'idü'n - Nefâ'is fi Kavâ'idü'l - Mecâlis*.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından No: 679.

Neşreden: Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul, Osman Yalçın Matbaası, 1956. Tıpkı Basım, metin kısmı 254 s., nüsha farkları ve indeks ile 304 sayfa tutmakta olup ayrıca XVII s. önsöz ve fihrist vardır.

Eseri bize Prof. M. Cavid Baysun sunmaktadır. Bu nüshayı İstanbul'da, Bayazid'da kitapçı Raif Yelkenci bulmuş. Kitabın aslının ölçüsünü şöyle veriyorlar: "Dış eb'adı: 20,3 × 13,3 cm olup cedveller 14,7 × 7 ile 15,4 × 7,3, yazı eb'adı 15 × 6,8 ile 15,5 × 7,5 arasında değişmektedir." Tıpkı basım aynı eb'adda olmayıp cüz'î bir fark vardır. Yazı nesih kırmasıdır. Müstensihi ve tarihi yoktur.

Kitabın diğer bir nüshası Bursa'da Orhan Gazi Kitaplığında bulunmuş, aradaki nüsha farkları da gösterilmiştir. Böylelikle devrinin içtimai hayatını gayet canlı olarak aktiren bu kıymetli eser tıpkı basım halinde ilim dünyasına sunulmuştur. Tıpkı basımların en başlıca meziyeti, eseri olduğu gibi göz önüne sermesidir. Bu itibarla nâşirler, ilim dünyasına, teşekkürü mücip bir hizmette bulunmuşlardır.

Eserin telif sebebini Âli kendisi bize şöyle anlatıyor: Devrinde İmparatorluğun geniş hududlarını sayıyor, Mısır Ümm'üd-dünya sayıldığı gibi İstanbul da Eb'ud-dünyâ¹ şöhretiyle nam salmıştır. Bu Muhteşem devrin Sultanı III. Murad vüzerasına sorar:

Ecdâd-ı² izâmım asrındaki gibi fi zemâninâ gerek sohbetleri ve esnaf-ı halkın günâgün cemiyetleri olur mu ki... (s: 6).

Bunun üzerine Âli'ye müracaat etmişler ve bir risale yazmasını rica edip ısmarlamışlar. O da acele olarak Kavâid'ül - Mecâlis adlı bir küçük eser yazmış. Bu eser çok makbule geçmiş. Ekâbir meclislerinde, şuarâ ve zurefâ sohbetlerinde okunur olmuş. Hattâ Tacuttevarih sahibi Şeyhulislâm Sadeddin Efendi de bu risaleyi pek beğenmişler, fakat biraz fazlaca muhtasar bularak "amma nolaydı, bâzı azimetiniz olaydı ve niçe mevâdd-ı lâtifî inzimamına sa'y u dikkatiniz taayyün bulaydı, tâki kem terak'el evvelü lil-âhiri³ mazmunu

görülseydi" (s: 6) demiş. Fakat Âli 1008 yılına kadar meşhur eseri Küh'ül - Ahbar ile ve başka eserleriyle meşgul bulunduğundan bu eseri ele alamamış. O sene hacca niyet eder. Mısır tarihiyle hacca gider. Süveyş'ten Cidde'ye kadar gemiyle yolculuk yapar. Bu yolculukta çeşit halk tabakalarıyla temas eder, türlü insanlarla görüşür. Kaba saba sözler işidir. Âdâb u erkânın unutulmuş olması onu üzer ve eski eserinin mevzuunu ele almak fırsatını bulur ve bir nevi âdâb-ı muâşeret kitabı mahiyetinde olarak bu eseri yazar.

Eserini kendisi şöyle övüyor: "Gerçi ki efâzıl-ı arap u acem niçe kitaplar telif etdiler, emâsil-i Rum u Türk ü Deylem dünyada niçe âsar koyup gıtdiler, lâkin bu mazmunda bir eser-i mu'teber komadılar" (s: 9).

Bu eserin bir şeref ve meziyeti de şudur ki "âzîm-i Beytu'llah iken denilmiştir ve bir hususiyeti dahi "teccelligâh-ı Kelîm-i Huda olan Tur-ı Mûsâ muhazisinde⁴ telifine mübaşeret kılınmıştır" (s: 10). Bir meziyyeti dahi budur ki Mekke-i Mükerrreme Haremindedir te'lif olunmuşdur yâni ki esnâ-yı sefer-i Hicaz'da tasnifine başlanup Beyt-i Şerif mücaveretinde⁵ itmam u tertib kılınmıştır." (s: 19).

Müellif eseriyle biraz fazlaca övünüyor. 104 fasla ayırdığı eserinde devrinin içtimai hayatını fasıl fasıl bize anlatıyor. Hislerine serbest bir ceryan vererek açık ifadelerle meyhaneleri, kahvehaneleri, sazandeleri, hânendeleri, tüysüzöğlanları, hizmetçileri, köleleri, avlanmaları, yemekleri, haneleri anlatıyor; idarenin bozukluğundan, kadırlardan, yalancı Seyyidlerden şikâyet ediyor. Bütün bunları çekinmeden kalemiyle dizip ortaya döküyor. Bir nevi âdâb-ı muâşeret kitabı olarak yazdığı eserinde en müstehcen kelimeleri kullanmaktan çekinmiyor. Eski eserlerde bu gibi kelimeleri kullanmak ayıp sayılmadığı anlaşılıyor. Arap ve Türk diliyle yazılmış eserlerde böyle şeylere rastlıyoruz. Meselâ Arap edebiyatında pek meşhur olan El-Egânî en müstehcen kelimelerle doludur. (*)

Eserde devrin ağdalı ifadesi yer yer göze çarpmakla beraber bazan ifade çok sadeleşir.

Eserden bazı örnekler verelim: 27. fasılda Ahvâl-i Ehl-i Cihat başlığı altında: kayyim, müezzîn, imam, devirhân, muarriif, sermahfil, na't-

⁴ Eserin önsözünde bu kelime (mehâzisinde) şeklinde yanlış yazılı, s: VIII.

⁵ Eserin önsözünde bu kelime (mücavirinde) şeklinde yanlış yazılı, s: VIII.

*) *Kitab-ı Mukaddes*'te Hz. Süleymanın *Neşîdeler Neşîdesi*'ni okuyanlar kendilerini hayretten alamazlar.

¹ Eserin aslında bu kelime ابو الدنيا şeklinde yazılıdır, (s. 5).

² Metinde arada (v) harfi varsa da yanlışdır.

³ Metinde El-âhir olarak yanlış yazılıdır (s. 6).

hân, cüzhân, hatib gibi dinî vazife erbabından bahsediyor. Anlıyoruz ki o devirde de bu sınıf, zaruret ve ihtiyaç içindedir. "Kemal-i fakr u fâkalarına binaen ve ekserinin evlerinde faka takacak daneleri bulunmadığına ibtinaen" rahat ve servet kuşunu avlayamazlar, meclislerde sorutduklarına göre uğursuz bahçelerini saadet kulesine konduramazlar... Zaman olur iskat parasına konup yerler içerler." Ekâbirden birinin mevîni bâis-i hayat bilüp birbirlerine muştuluğa giderler. Ve şol yıl ki memleketlerinde tâun olur.... Gâh karısına kaftan alıvrmeğe taahhüd kılur, gâh oğlun sünnet etmeği zimmetine farz ve vacib bilir." (s: 100). Tâun artıp ta "günden güne mahallesinde bir kaç kişi mat'unen ölürse bu kerre oğul evermeği mukarrer ider, belki kız kaçırmağı niyyetine serir ider. Elhak bir tayifedir ki nâsın ölüsü ve dirisi anların elindedir".. bir kısmı bahar sabahında, yağmurlu günlerde sabah namazına gitmezler. "Hususaki ehl-i keyf olalar ve kahn döşeklerde helalları ile yatup serzede-hâb-ı rahat-ı sayf olalar" (s: 101) temizliğe dikkat etmezler, bir abdestle 3-4 vakit kılarlar. "Amma bunlardan murdarı berdâr kılınmağa sezâvârı, belki işkenceler ile öldürecek, çengel siyasetine urup niçe günler su virmeyecek şol imamlardır ki abdestsiz namaz kılarlar... Ve şol cüzhânlardır ki ayda yılda bir cüz okumağa geleler, dahi terk-i tilâvet idüp elindeki cüz'ün evrakını saya, hâlâ ki ulufelerini mütevellî te'hirle virse küfrü ezber okuyalar. Sen tilâvet etmez imişsin, denildikte: Tilâvet-i Kur'ana ücret olmaz, bize lâzım olan heman ol mahalle varmakdır, adını koyalar." (s: 101).

Sultan Selim'in ince buluşlarını gösterir bir fikrayı da dinleyelim: Çerkesiyül-asıl bunakların Türkçe söylemesi şeytanı bile güldürürmüş. Mısır hükümdarı olan çerkes kölemenlerinden Sultan Gavri 920 yılında Sultan Selim'den bir nedim istemiş. Şair ruhlu ve nükteci Sultan buna şöyle ta'rizli bir cevap vermiş: Bu diyarda Sultanlar nedim ve mudhik edinecekleri zaman: gâh çerkeslerden birine, gâh Arap kavminin bir şâtırına Türkî lisan öğretmişler ve gönüllerine kelâl ve melâl zâhir oldukça anlara Türkçe söyletmişler. Pes Elhamdülillâh gerek çerkesler zümresi, gerekse Araplar fırkası memleketinizde vâfir, hizmetinizde her birinden mütekasirdir, bu takdirce nüdemanın anlardan tedariki münasipdir, buyurmuşlar" (s: 217).

Eserde bir çok imlâ hataları var. İstinsah eden kâtip, Fuzulî'nin "gözi kör eyler" dediklerinden imiş. Kendisi de hattât olan Âlî'nin bu eseri bir cahil kâtip eline düşmek talihsizliğine ogramış. Eserinin 94. fashında "Eshab-ı Kalemî beyan" ederken:

*Kara cahildir ekser ol küttâb
Yok hiyanetlerine hadd ü hisâb*

diya ağlandıkları kitabının başına gelmiş.

Rast gele bazı imlâ yanlışlıklarına işaret edelim:

Hasira'd-dünya "haşira'd-dünya, (s: 104) şeklinde yazılmış. Hazine kelimesi boyuna noktasız ha ile (s: 117, 121) yazılmış. İhtiyaç kelimesi ise noktalı ha ile yazılmış (s: 117). Kahve kelimesi bazan ha ile yazılmış (136, 187). Rezil, erazil kelimeleri ze ile yazılmış, (145). İtiraz kelimesi ze ile yazılmış (s: 33) 25. fasıldan sonra üç fasılda "ışrin" kelimesi atlanarak "Fasl'üs-sadis, sâbi, sâmin" şeklinde noksan yazılmış. Eserde "lehv" kelimesi "sehv" olarak yazılmış. İhtimal ki (L) harfi biraz yatıkça imiş, kâtip onu (S) okumuş olacak. Bir imlâ kuralının genişliğinden faydalanarak hemszeyi (y) ile yazmış, böylelikle kitabın adı kipta "Mevâyid'ün-Nefayis....." olarak kaydedilmiştir. (s: 9) Eserde birçok açık yerler kalmıştır. Ekseriyetle manzum parça yazılacak yerler beyaz bırakılmış, "Li-münşihî" denilmiş, beytler yazılmadan kalmış, s: 200, 201 de olduğu gibi.

Eser başından 58. sayfaya kadar cedvellidir. 59-136 arası cedvelsizdir 137'den yine cedveller başlıyor. 234'ten sona kadar yine cedvelsizdir. Bence bunlara işaret olunmalıydı.

Fihriste ve önsözde bazı okunuş yanlışlıkları olmuş. XXXIII. fasılda "gayrihum" yanlış yazılı. Keza LXXXIV. fasılda "vel-mesakin" de yanlış. Metinde, s: 208'de bu Mesakin مساکين olarak yesiz yazılmış. Zaten burada meskenlerden bahsolunuyor: Meskenin çoğulu Mesakin'dir. Mesakin ise miskin'in çoğuludur.

İndekste de bazı yanlışlıklar olmuş. İndeks s: 283'te بعال Baggal olarak gösterilmiş. Vakıâ bu kelime öyle de okunabilirse de metinde s: 200'de بعال bigal'dir, bagl'in çoğuludur. Birinci okunuşa göre katırcı, ikinciye göre katırlar demektir. Keza 284'de cemmâl جمال kelimesinde de aynı yanlışlık görülüyor. Bu kelime de s: 200'de cimâl'dir cemel'in çoğuludur. Develer demektir. s: 289'da ferraş فراش kelimesi firaş ile karıştırılmış. Metinde 46'da bu kelime "firaş ve balin" olarak geçer. Balin - yastık ile yanyana dizilmesi bunun firaş-döşek olduğunda şüphe bırakmaz. Aynı kelime s: 192'de de "balin ve firaş" olarak geçer. s: 196, 197 ve 212'de geçen kelimeler ferraştır, doğrudur.

Osman KESKİOĞLU